

УДК: 37.015.31:792.8-053.5

ХОРЕОГРАФІЯ ЯК ДІЄВИЙ ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ВНУТРІШНЬОГО СВІТУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Ю. В. Гончаренко

У статті на основі аналізу педагогічної мистецтвознавчої літератури висвітлюються питання впливу хореографії на внутрішній світ особистості дитини. Зазначається, що на всіх етапах розвитку суспільства питання формування внутрішньої краси особистості було в центрі уваги й розглядалося як складова частина гармонійного естетичного виховання людини. Саме тому в сучасну шкільну освіту упроваджуються мистецькі предмети, зокрема хореографія, засобами якої посилюється духовно-енергетичний потенціал, активізуються процеси рефлексії й творчості.

Розкриваються форми й методи хореографії, що є дієвими засобами формування внутрішнього світу молодших школярів: цілісного сприймання музики й руху, пластичної та танцювальної імпровазації, виразних рухів, мімічних жестів, художньо-образних вправ класичної й народної хореографії, а також імітаційних і музично-ритмічних вправ.

Зазначається, що відтворення молодшими школярами хореографічних рухів, змістовно наповнених думками, емоціями, почуттями, сприятиме активізації зв'язків між їхніми фізичними проявами й внутрішнім станом. Також впровадження в хореографічну діяльність молодших школярів описаних методів роботи сприятиме підвищенню в них рівня емоційно-почуттєвого розвитку, естетичних уявлень, понять, знань, естетичної культури. Крім того, використання означених форм й методів хореографії забезпечить формування високохудожнього смаку й творчого потенціалу молодших школярів, що виступатиме фактором їхньої творчої активності й формуватиме бажання творити за законами краси.

Ключові слова: хореографія, молодші школярі, внутрішній світ, емоції та почуття, естетичне виховання.

Постановка проблеми. Духовність людини значною мірою залежить від системи освіти, яка на сучасному етапі модернізації українського суспільства зорієнтована на створення умов для саморозвитку, самовдосконалення особистості дитини, а також на розвиток її внутрішнього світу. Для вирішення цих завдань навчально-виховний

процес загальноосвітніх шкіл насичується предметами мистецького спрямування, зокрема хореографією, засобами якої здійснюється духовно-культурний, емоційно-творчий розвиток молодших школярів.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблему формування духовного світу особистості дитини шляхом залучення до мистецтва досліджували В. Бутенко, О. Комаровська, Н. Миропольська, О. Олексюк, Г. Шевченко та ін. На актуальності естетичного виховання молодших школярів засобами танцювального мистецтва наголошували М. Боголюбська, В. Верховинець, Б. Мануйлів та ін. Важливість розвитку внутрішнього світу учнів початкових класів засобами ритміки доводиться в працях Г. Ільїної, С. Рудневої, Є. Фіша та ін. Однак поза увагою вчених залишаються питання впливу хореографії на розвиток чуттєвості, емоційності, культурності дітей молодшого шкільного віку. Тому **мета статті полягає** в розкритті змісту та визначенні форм і методів хореографії, спрямованих на формування внутрішнього світу молодших школярів.

Виклад основного матеріалу. Аналіз і узагальнення педагогічних, мистецтвознавчих, філософських, хореографічних надбань минулих поколінь засвідчує, що на всіх етапах розвитку суспільства питання формування внутрішньої краси особистості було в центрі уваги й розглядалося як складова частина гармонійного естетичного виховання людини.

Ще з часів Давньогрецької цивілізації духовний розвиток людини пов'язували з танцювальною творчістю. Філософи та педагоги тих часів широко використовували пластичні засоби танцю з метою відкриття органів духовного сприймання. Під цим вони розуміли, що в духовній людині повинна проявлятися глибока тілесність – тілесність другого порядку, котра має сяяти і світитися емоціями та почуттями (Герасимова, 1998). Зокрема, Платон розглядав танець як засіб виховання гармонії душі людини. Лукіан вважав танок мистецтвом «вищого ладу» (Лукіан, 1991, с. 599), тому що він удосконалює душу людини, розвиває її тіло та, крім того, тішить глядачів, збагачуючи їх знаннями давнини.

У XIX столітті естетичні фактори розвитку особистості дитини розглядалися К. Ушинським (1949), який вважав природу естетичного джерелом емоційних переживань людини. Вчений був упевнений, що прекрасне сприяє виникненню естетичних почуттів, котрі, на його погляд, є вищою категорією особистісних якостей. На думку педагога, школа повинна виховувати дитину з глибоко розвинутою емоційністю. Саме для цього він пропонував упроваджувати в шкільну освіту мистецькі предмети, засобами яких можливо зробити навчально-виховний процес освітнього закладу більш яскравим, захоплюючим та цікавим.

Питання естетично-емоційного розвитку дитини в 70-х рр. ХХ ст. висвітлювалися В. Сухомлинським. У працях вченого зазначено, що школа повинна обов'язково використовувати всі можливості естетичного виховання. На переконання В. Сухомлинського (1985), головною умовою естетичного виховання є безпосереднє емоційне сприймання навколишнього середовища, котре виражає особистісне ставлення людини до прекрасного.

На думку сучасних науковців (І. Бех, І. Зязюн, Л. Масол та ін.), внутрішній світ особистості, тобто її емоційні почуття та емоційний стан є основною формою усвідомлення нею своєї індивідуальності, неповторності, значущості. Саме тому необхідно звертати особливу увагу на внутрішній світ дитини, адже особистість починається з емоцій і через почуття розвиває свій внутрішній світ. Розвинені емоції та почуття, як зазначає І. Зязюн (1976), допомагають дитині вийти з усіх життєвих негараздів, якщо ж її емоційна сфера недостатньо розвинена, це може стати причиною не лише внутрішніх конфліктів особистості, а й її конфліктів із оточуючим світом. Саме тому треба приділяти найбільшу увагу розвитку внутрішньої культури особистості, котра буде забезпечувати адекватність її емоційних реакцій на прояви зовнішнього світу. Більш того, вчений наголошує на важливості безперервної освіти дитини. На його думку, це забезпечить розвиток внутрішнього світу особистості впродовж всього періоду її життя.

Узагальнюючи думки вчених стосовно означеної проблеми, можемо зазначити, що ефективність формування внутрішнього світу особистості залежить від розвиненості її емоцій, почуттів, безмежної фантазії, уяви, уваги, а також від формування системи естетичних знань і вмінь.

Успішне формування внутрішнього світу молодших школярів можливе в процесі хореографії через виконання виразних рухів, мімічних жестів, художньо-образних вправ класичного та народного танців. Педагоги-хореографи (Л. Бондаренко, М. Боголюбська, К. Василенко, О. Конорова та інші) вказують на гармонійність форм, рухів, жестів класичної й народної хореографії, що впливають на внутрішній світ особистості дитини, тобто покращують настрій та надають їй впевненості. На їх думку, засвоєння цих вправ сприятиме вихованню в учнів естетичних почуттів та емоцій, розвитку високохудожнього смаку й творчого потенціалу, що виступає фактором творчої активності особистості й формує бажання творити за законами краси.

Також, думки щодо впливу мистецтва хореографії на розвиток внутрішнього світу особистості, її емоцій та почуттів висловлювала відома танцівниця А. Дункан (1992). Спираючись на її педагогічні настанови стосовно емоційності виконання рухів, вважаємо доцільним у процесі

навчання хореографії застосовувати музично-пластичні вправи, шляхом виконання яких будуть виявлятися й розкриватися внутрішні відчуття молодших школярів. Такі вправи характеризуються технічно простими побутовими рухами, у яких кожний жест, поза, елемент і міміка відтворюють внутрішній стан дитини. Ці елементи породжуються мисленням учнів початкових класів і виявляються у власних фізичних проявах. Виконуючи вправи, діти мають змогу з елементів, рухів, комбінацій самостійно обирати та створювати різноманітні танцювальні композиції. Таким чином, відтворення молодшими школярами пластичних рухів, змістовно наповнених думками, емоціями, почуттями, сприятиме активізації зв'язків між їх внутрішнім станом і фізичними проявами. Вони отримуватимуть емоційну насолоду від власних музично-пластичних рухів та оцінюватимуть власний емоційний стан. Ми переконані, що впровадження в хореографічну діяльність молодших школярів описаних методів роботи сприятиме підвищенню в них рівня емоційно-почуттєвого розвитку, естетичних уявлень, понять, знань, естетичної культури, творчого потенціалу тощо.

Крім того, задля формування внутрішнього світу молодших школярів, ми пропонуємо використовувати метод «цілісного сприймання музики та руху», розроблений педагогами-музикантами Г. Льїною (1961), С. Рудневою та Е. Фіш (Руднева та Фіш, 1972). Основою цього методу є виразні рухи, через які передаються емоційно-моторні реакції дитини на музичний супровід. Вчені зазначали, що цілісні рухи характеризуються «особливим станом психофізичної єдності, в котрій весь руховий апарат людини підпорядковано виявленню музичного переживання» (Руднева та Фіш, 1972, с. 84). Тож, за концепцією дослідників, засоби музичного руху спрямовувалися на розвиток внутрішніх проявів особистості.

Важливим для формування внутрішнього світу молодших школярів є також виконання ними імпровізаційних, імітаційних, пластичних вправ та етюдів на виявлення емоцій, настрою, почуттів. Такі танцювально-образні рухи виконуються учнями самостійно або за зразком викладача. Самостійне створення виразних рухів і художньо образних вправ, зокрема образів казкових героїв, зумовлюють виникнення в молодших школярів емоційних станів, котрі активізують їх пізнавальну сферу й позитивно впливають на продуктивність якісного асоціативного мислення. У працях зарубіжних митців (Е. Брук, О. Гіршон, Р. Запора, Д. Лепкофф та інші) зазначається, що імпровізаційні рухи мають унікальний, неповторний характер. На їх думку, у процесі імпровізації відбувається індивідуальний розвиток особистості, формуються внутрішні відчуття, що дає їй можливість усвідомлено ставитися до свого тіла й через нього передавати власний внутрішній стан.

Хореографи також акцентують увагу на тому, що входження особистості в художній образ посилює її духовно-енергетичний потенціал, активізує процеси рефлексії, творчості тощо. На їх переконання, імпровізаційні рухи під музичний супровід покращують настрій дитини та знімають стрес.

Прикладом танцювально-ігрових вправ, під час виконання яких відбуватиметься формування емоцій та почуттів молодших школярів є «Калейдоскоп почуттів» та «Кольорові відчуття». Алгоритм виконання першої вправи є таким: учні розподіляються на дві групи, кожна з яких отримує картки із зазначеними різними емоційними станами (спокійний, радісний, боягузливий, сумний тощо) та асоціативними вправами (заєць-стрибунець, похмурий ведмідь, хитра лисиця, злий вовк тощо), які треба відобразити у виразних рухах. Виграє команда, яка найбільш яскраво, артистично, точно, використовуючи найбільшу кількість естетично-забарвлених рухів втілюватиме запропоновані образи. Під час виконання танцювально-ігрової вправи «Кольорові відчуття» школярам необхідно визначити, якому кольору відповідають певні почуття, та передати їх у пластичних рухах. Виконуючи ці вправи, діти навчатимуться виражати й виявляти в рухах різні емоційні стани. Крім того, емоційно акцентовані, художньо-забарвлені вправи формуватимуть у них уміння відчувати й аналізувати власний внутрішній світ.

Ми вважаємо, що на формування внутрішнього емоційного світу молодших школярів буде впливати виконання ними імпровізаційних вправ та етюдів за зразком викладача. Ролі для учнів при цьому розподіляються з урахуванням хореографічних можливостей та індивідуальних властивостей школярів. Для прикладу розглянемо схему виконання композиції «Бременські музики». Вправа виконується таким чином: школярам, котрі мають хореографічні здібності, пропонується зіграти головні ролі персонажів казки «Бременські музики». Вони виконуватимуть більш складні танцювальні рухи та відображатимуть конкретні образи. Невпевнені й пасивні учні виконують ролі «городян», які зібралися подивитися на мандрівних музикантів. Таким дітям треба добирати технічно прості елементи, що складаються з невеличких за обсягом хореографічних комбінацій і не вимагають глибокої образної розробки. Активні та впевнені школярі, які не мають природних танцювальних здібностей, отримують ролі «придворних слуг», котрі прикрашають майдан для виступу «закордонних гостей». Виконання таких ролей потребує максимального артистизму при невисокій технічності танцювальних комбінацій.

Ми переконані, що здійснення постановочної роботи на засадах врахування індивідуальних якостей дітей дозволить залучити до створення танцювальних композицій усіх без винятку учнів.

Висновки. Отже, формування внутрішнього світу молодших школярів засобами хореографії буде ефективним, якщо впроваджувати в її зміст такі форми та методи: цілісного сприймання музики й руху, пластичної та танцювальної імпровізації, виразних рухів, мімічних жестів, художньо-образних вправ класичної та народної хореографії, а також імітаційних та музично-ритмічних вправ. Означені форми і методи хореографії виступатимуть дієвими засобами формування внутрішнього світу молодших школярів, вихованню в них гнучкого, швидкого мислення, духовної та естетичної культури й цінностей. Крім того, сприятимуть реалізації психофізичних станів дітей молодшого шкільного віку, що забезпечить єдність їхнього духовно-емоційного життя й фізичної свободи. Саме це і стане метою наших подальших досліджень.

Література

1. Бех І. Д. Виховання особистості : у 2 кн. Кн. 2 : Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади : навч.-метод. видання. Київ : Либідь, 2003. 344 с.
2. Герасимова И. А. Философское понимание танца. *Вопросы философии*. 1998. № 4. С. 50–63.
3. Дункан Айседора. Моя жизнь ; Моя Россия ; Мой Есенин : Воспоминания / пер. с англ. [Н. Краснова и др.]. Москва : Политиздат, 1992. 398 с.
4. Зязюн І. А. Естетичний досвід особи. Формування і сфери виявлення. Київ : Вища школа, Вид-во при Київ. ун-ті, 1976. 174 с.
5. Ильина Г. А. Особенности развития музыкального ритма у детей. *Вопросы психологии*. 1961. № 1. С. 119–132.
6. Лукиан. Избранная проза : [пер. с древнегреч.] / Лукиан из Самосты ; [сост. вступ. ст., коммент. И. Нахова ; ил. В. Носкова-Нелюбова]. Москва : Правда, 1991. 720 с.
7. Масол Л. Концепція художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах України. *Шкільний світ*, 2002. № 9. С. 1–16.
8. Руднева С. Д., Фиш Э. М. Ритмика. Музыкальное движение. Москва : Просвещение, 1972. 334 с.
9. Сухомлинский В. А. Сердце отдаю детям; Рождение гражданина; Письма к сыну; [авт. вступ. ст. О. Сухомлинская]. Киев : Рад. школа, 1985. 557 с.
10. Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори. Киев : Рад. школа, 1949. 416 с.

Reference

1. Bekh, I. D. (2003). *Vykhovannia osobystosti [Education of the personality]: in 2 books. Book 2: Osobystisno oriyentovanyj pidxid: naukovo-praktychni zasady: navch.-metod. vydannya [Person-oriented approach: scientific and practical bases: scientific and methodical edition]*. Kyiv: Lybid' (ukr).
2. Gerasimova, I. A. (1998). *Filosofskoe ponimanie tanca. Voprosy filosofii, # 4, 50–63 (rus)*.

3. *Dunkan Aysedora. Moya zhizn'; Moya Rossiya; Moy Esenin: Vospominaniya [Dunkan Aysedora. My life; My Russia, My Esenin: memories]* (1992). Transl. From Engl. N. Krasnova et al. Moscow: Politizdat (rus).
4. Zyazyun, I. A. (1976). *Estetychnyj dosvid osoby. Formuvannya i sfery vyjavlennya [Aesthetics experience of the person. Formation and the sphere of identification]*. Kyiv: Vyshha shkola (ukr).
5. Il'ina, G. A. (1961). *Osobennosti razvitija muzykal'nogo ritma u detej [Peculiarities of children's musical rhythm development]*. *Voprosy psihologi*, #1, 119–132 (rus).
6. Lukian. *Izbrannaja proza*(1991). Transl. from German. *Lukian iz Samosty [Lukian from the self]*. Author of the introductory article and comments I. Nahova; illustrations by V. Noskova-Nelyubova]. Moscow: Pravda (rus).
7. Masol, L. (2002). *Koncepciya xudozhn'o-estetychnoho vuhovannya uchniv u zahal'noosvitnix navchal'nyx zakladax Ukrainy [Conception of artistic and aesthetics education of pupils at comprehensive educational establishments of Ukraine]*. *Shkil'nyj svit*, #9, 1–16 (ukr).
8. Rudneva, S. D., & Fish, Je. M. (1972). *Ritmika. Muzykal'noe dvizhenie [Rhythmics. Musical movement]*. Moscow: Prosveshhenie (rus).
9. Suhomlinskij, V. A. (1985). *Serdce otdaju detjam; Rozhdenie grazhdanina; Pis'ma k synu [I give my heart to the children. Birth of the citizen. Letters to the son]*. Author of the introductory article O. Suhomlinskaya]. Kiev: Rad. Shkola (rus).
10. Ushyns'kyj, K. D. (1949). *Vybrani pedahohichni tvory [Selected pedagogical works]*. Kyiv: Rad. Shkola (ukr).

ХОРЕОГРАФИЯ КАК ДЕЙСТВЕННЫЙ СПОСОБ ФОРМИРОВАНИЯ ВНУТРЕННЕГО МИРА МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Ю. В. Гончаренко

В статье, на основе анализа педагогической искусствоведческой литературы, освещаются вопросы влияния хореографии на внутренний мир личности ребенка. Отмечается, что на всех этапах развития общества вопросы формирования внутренней красоты личности были в центре внимания и рассматривались как составная часть гармоничного эстетического воспитания человека. Именно поэтому в современное школьное образование внедряются художественные предметы, в частности хореография, средствами которой усиливается духовно-энергетический потенциал, активизируются процессы рефлексии и творчества.

Раскрываются формы и методы хореографии, которые выступают действенными средствами формирования внутреннего мира младших школьников: целостного восприятия музыки и движения, пластической и танцевальной импровизации, выразительных движений, мимических жестов, художественно-образных упражнений классической и народной хореографии, а также имитационных и музыкально-ритмических упражнений.

Отмечается, что воспроизведение младшими школьниками хореографических движений, содержательно наполненных мыслями, эмоциями, чувствами, будет способствовать активизации связей между их внутренним миром и физическим

состоянием. Также внедрение в хореографическую деятельность младших школьников описанных методов работы будет способствовать повышению у них уровня эмоционально-чувственного развития, эстетических представлений, понятий, знаний, эстетической культуры. Кроме того, использование указанных форм и методов хореографии обеспечит формирование высокохудожественного вкуса и творческого потенциала младших школьников, что будет выступать фактором их творческой активности и формировать желание творить по законам красоты.

Ключевые слова: хореография, младшие школьники, внутренний мир, эмоции и чувства, эстетическое воспитание.

CHOREOGRAPHY AS AN EFFICIENT WAY OF FORMATION OF THE INTERNAL WORLD OF YOUNG SCHOOLCHILDREN

J. V. Goncharenko

In the article on the basis of analysis of the pedagogical art critical literature the questions of choreography influence on the inner world of the child's personality are taken up. It is noted that at all the stages of society development, the questions of the person's inner beauty formation were in the spotlight and considered as an integral part of the person's harmonious aesthetic education. That is why artistic subjects are introduced in the contemporary school education, in particular choreography, by means of which the spiritual and energy potential is amplified and the processes of reflection and creativity are intensified.

The forms and methods of choreography are characterized. They appear to be the effective means for formation of the inner world of young schoolchildren: holistic perception of music and movement, plastic and dance improvisation, expressive movements, mimic gestures, artistic and figurative exercises of classical and folk choreography, as well as musical-rhythmic exercises.

It is noted that pupils' reproduction of choreographic movements, content-filled with thoughts, emotions, and feelings, will promote the activation of the links between their internal state and physical manifestations. Also, the introduction of the described methods of work into young schoolchildren's choreographic activity will help to increase their level of emotional and sensual development, aesthetic ideas, concepts, knowledge, and aesthetic culture. In addition, the use of the described forms and methods of choreography will ensure the formation of highly artistic taste and creative potential of young schoolchildren, which will act as a factor in their creative activity and will form a desire to creation by the laws of beauty.

Key words: Choreography, young schoolchildren, inner world, emotions and feelings, aesthetic education.

Гончаренко Юліана Володимирівна – доцент кафедри акторської майстерності та дизайну Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна). E-mail: julanagoncharenko@gmail.com

Goncharenko Juliana Volodymyrivna – Associate Professor of the Acting and Design Department of the Zaporizhzhya National University (Zaporizhzhya, Ukraine). E-mail: julanagoncharenko@gmail.com